

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

*Autentiškas vertimas
Vyriausybės kanceliarijos
Administracinis departamentas
2017 05 05*

KETVIRTASIS SKYRIUS

BYLA URBŠIENĖ IR URBŠYS PRIEŠ LIETUVĄ

(Peticija Nr. 16580/09)

SPRENDIMAS

STRASBŪRAS

2016 m. lapkričio 8 d.

GALUTINIS

2017 02 08

Šis sprendimas tapo galutinis pagal Konvencijos 44 straipsnio 2 dalį. Jame gali būti daromi redakcinio pobūdžio pataisymai.

Byloje Urbšienė ir Urbšys prieš Lietuvą

Europos Žmogaus Teisių Teismas (Ketvirtasis skyrius), posėdžiaujant kolegijai, sudarytai iš:

pirmininko Andrés Sajó,

teisėjų Nona Tsotsoria,

Paulo Pinto de Albuquerque,

Krzysztof Wojtyczek,

Egidijaus Kūrio,

Gabriele Kucsko-Stadlmayer,

Marko Bošnjak

ir *skyriaus kanclerės* Marialena Tsirli,

po svarstymo uždarame posėdyje 2016 m. spalio 11 d.,

skelbia tą dieną priimtą sprendimą:

PROCESAS

1. Bylą prieš Lietuvos Respubliką pradėjo du Lietuvos piliečiai Rimanta Irena Urbšienė (toliau – pirmoji pareiškėja) ir Dalius Urbšys (toliau – antrasis pareiškėjas), 2008 m. spalio 31 d. Teismui pateikę peticiją (Nr. 16580/09) pagal Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – Konvencija) 34 straipsnį.

2. Pareiškėjams, kurie yra sutuoktiniai, atstovavo Vilniuje praktikuojanti teisininkė J. Guzevičiūtė. Lietuvos Respublikos Vyriausybei (toliau – Vyriausybei) atstovavo jos atstovė K. Bubnytė.

3. Pareiškėjai teigė, kad jiems buvo atsisakyta suteikti teisinę pagalbą ir kad šis atsisakymas, kuris buvo pagrįstas tik tuo, kad jie, kaip fiziniai asmenys, vykdė ūkinę-komercinę veiklą, apribojo jų galimybes kreiptis į teismą ir buvo diskriminacinis. Be to, pareiškėjai tvirtino, kad jiems nebuvo tinkamai pranešta apie bylos nagrinėjimą žodinio proceso tvarka apeliacinės instancijos teisme.

4. 2015 m. lapkričio 2 d. skundai dėl teisinės pagalbos nesuteikimo ir netinkamo informavimo apie bylos nagrinėjimą žodinio proceso tvarka apeliacinės instancijos teisme buvo perduoti Vyriausybei. Likusi peticijos dalis buvo pripažinta nepriimtina pagal Teismo reglamento 54 taisyklės 3 dalį.

FAKTAI**I. BYLOS APLINKYBĖS**

5. Pareiškėjai gimė atitinkamai 1963 ir 1964 metais ir gyvena Kaune.

6. Pirmoji pareiškėja buvo individualios įmonės savininkė (žr. šio sprendimo 29–31 punktus). 2001 m. kita įmonė iškėlė pirmosios pareiškėjos įmonei bylą, siekdama prisiteisti skolą už patalpų nuomą ir delpinigių. Procesu metu pirmosios instancijos teisme pirmoji pareiškėja keletą kartų prašė atidėti bylos nagrinėjimą dėl savo ligos, ir kartą jos prašymas buvo patenkintas. 2001 m. vasario 27 d. Kauno apygardos teismas įpareigojo pareiškėjos įmonę sumokėti įmonei ieškovei iš viso 211 883 LTL (apytiksliai 61 365 EUR). Pirmoji pareiškėja pateikė apeliacinį skundą ir 2001 m. birželio 26 d. Lietuvos apeliacinis teismas grąžino bylą pirmosios instancijos teismui nagrinėti iš naujo. 2001 m. rugsėjo 27 d. pirmoji pareiškėja pateikė priešieškinį, reikalaujama iš įmonės ieškovės 167 018 LTL už tai, kad ji tinkamai neįvykdė savo sutartinių įsipareigojimų. 2002 m. balandžio 8 d. sprendimu Kauno apygardos teismas ieškinį patenkino visiškai, o priešieškinį – iš dalies, įpareigodamas pareiškėjos įmonę sumokėti 211 884 LTL, o įmonę ieškovę – 5 295 LTL. Pirmoji pareiškėja apskundė šį sprendimą apeliacine tvarka, dėl to 2002 m. liepos 15 d. Lietuvos apeliacinis teismas padidino įmonės ieškovės mokėtiną sumą iki 8 103 LTL. Pirmoji pareiškėja pateikė kasacinį skundą, bet 2003 m. sausio 29 d. nutartimi Lietuvos Aukščiausiasis Teismas Lietuvos apeliacinio teismo sprendimą paliko nepakeistą. Minėtame procese pirmosios pareiškėjos įmonei visą laiką atstovavo jos pasamdytas advokatas.

7. 2003 m. kovo 28 d. Kauno apygardos teisme pirmosios pareiškėjos bendrovei buvo iškelta bankroto byla.

8. 2004 m. antrasis pareiškėjas kreipėsi į nacionalinius teismus su prašymais atnaujinti procesą byloje dėl skolos už nuomą ir sustabdyti bankroto bylos nagrinėjimą. Antrasis pareiškėjas teigė, kad jis, būdamas pirmosios pareiškėjos vyras, nebuvo įtrauktas į bylą, nors individuali įmonė yra bendras sutuoktinių turtas. Šio prašymo nagrinėjimo metu antrajam pareiškėjui atstovavo advokatas. Be to, antrasis pareiškėjas prašė atidėti bylos nagrinėjimą, nes negalėjo dalyvauti jo advokatas, ir šis jo prašymas buvo patenkintas.

9. 2004 m. gegužės 25 d. Kauno apygardos teismas atsisakė atnaujinti procesą, nes antrasis pareiškėjas savo prašymo nepateikė per nustatytą terminą – per tris mėnesius nuo tos dienos, kai sužinojo apie aplinkybes, kurios buvo proceso atnaujinimo pagrindas. Šią nutartį antrasis pareiškėjas apskundė, o 2004 m. rugpjūčio 26 d. Apeliacinis teismas grąžino bylą pirmosios instancijos teismui nagrinėti iš naujo. Per teismo posėdį antrasis pareiškėjas paprašė atidėti bylos nagrinėjimą, nes jame negalėjo dalyvauti jo advokatas, ir šis prašymas buvo patenkintas. 2005 m. sausio 7 d. Kauno apygardos teismas nusprendė atnaujinti bylos dėl skolos už nuomą nagrinėjimą. 2005 m. sausio 19 d. jis prijungė minėtą bylą prie bankroto bylos. Antrasis pareiškėjas keletą kartų apskundė minėtų bylų sujungimą, bet jo skundai buvo atmesti.

10. 2005 m. birželio 20 d. Kauno apygardos teismas, išnagrinėjęs atnaujintą bylą dėl skolos, padarė išvadą, kad pareiškėjas neturėjo būti

įtrauktas į bylą ir atmetė antrojo pareiškėjo prašymą panaikinti Kauno apygardos teismo 2002 m. balandžio 8 d. sprendimą (žr. šio sprendimo 6 punktą). Pareiškėjams minėtą nutartį apskundus, 2005 m. rugpjūčio 9 d. Apeliacinis teismas paliko nepakeistą Kauno apygardos teismo 2005 m. birželio 20 d. nutartį nepanaikinti Kauno apygardos teismo 2002 m. balandžio 8 d. sprendimo dėl skolos už nuomą sumokėjimo, tačiau pažymėjo, kad antrasis pareiškėjas turėjo būti įtrauktas į bylą, nes daugiausia būtent dėl to ir buvo atnaujintas procesas byloje dėl skolos už nuomą. Antrasis pareiškėjas paprašė suteikti jam teisinę pagalbą rengiant kasacinį skundą dėl Kauno apygardos teismo 2005 m. birželio 20 d. nutarties ir Lietuvos apeliacinio teismo 2005 m. rugpjūčio 9 d. nutarties. 2005 m. lapkričio 4 d. Kauno valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnyba (toliau – Teisinės pagalbos tarnyba) jo prašymą patenkino. Pirmoji pareiškėja taip pat kreipėsi prašydama suteikti teisinę pagalbą rengiant pastabas dėl antrojo pareiškėjo kasacinio skundo. 2006 m. sausio 6 d. Teisinės pagalbos tarnyba jos prašymą patenkino. 2006 m. kovo 20 d. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas išnagrinėjo pareiškėjų kasacinius skundus ir pažymėjo, kad atnaujinus procesą buvo nagrinėjami tik procesiniai klausimai, o bylos esmė išvis nebuvo išnagrinėta. Byla buvo perduota Kauno apygardos teismui nagrinėti iš naujo.

11. 2005 m. rugpjūčio 12 d. abu pareiškėjai paprašė suteikti jiems teisinę pagalbą rengiant reikalavimus, susijusius su bankroto byla bei byla dėl skolos už nuomą. 2005 m. rugsėjo 7 d. abiejų pareiškėjų prašymai buvo atmesti, nes jų reikalavimai buvo tiesiogiai susiję su jų ūkine-komercine ar savarankiška profesine veikla. Teisinės pagalbos tarnybos sprendimus nesuteikti jiems teisinės pagalbos pareiškėjai apskundė administraciniams teismams. Pareiškėjams paprašius suteikti jiems teisinę pagalbą administraciniame procese, ši pagalba jiems buvo suteikta atitinkamai 2005 m. lapkričio 2 d. ir 2006 m. sausio 6 d. Kauno apygardos administracinis teismas ir Vyriausiasis administracinis teismas atitinkamai 2006 m. vasario 10 d. ir 2006 m. rugpjūčio 1 d. atmetė pareiškėjų skundus dėl jiems nesuteiktos teisinės pagalbos kaip nepagrįstus, konstatavęs, kad pagal nacionalinę teisę teisinė pagalba neteikiama, jei reikalavimai tiesiogiai susiję su asmens ūkine-komercine ar savarankiška profesine veikla (žr. šio sprendimo 28 punktą).

12. Kauno apygardos teismas 2006 m. balandžio 4 d. nutartimi bylą dėl skolos už patalpų nuomą išskyrė iš bankroto bylos į atskirą bylą.

13. 2006 m. gegužės 8 d. abu pareiškėjai paprašė Lietuvos apeliacinio teismo perduoti bylas dėl bankroto ir skolos už nuomą Vilniaus apygardos teismui, bet 2006 m. gegužės 15 d. jų prašymą Lietuvos apeliacinis teismas atmetė.

14. 2006 m. gegužės 22 d. pareiškėjai kartu pateikė du prašymus dėl teisinės pagalbos: vienas buvo susijęs su kasacinio skundo dėl Lietuvos apeliacinio teismo atsisakymo perduoti jų bylas Vilniaus apygardos teismui rengimu, kitas – su bankroto bylos atnaujinimu. Jų prašymus 2006 m. gegužės 25 d. Teisinės pagalbos tarnyba atmetė, nes juose pateikti reikalavimai buvo tiesiogiai susiję su jų ūkine-komercine ar savarankiška

profesine veikla (žr. šio sprendimo 28 punktą). Teisinės pagalbos tarnybos sprendimą nesuteikti jiems teisinės pagalbos pareiškėjai apskundė administraciniams teismams. Atitinkamai 2006 m. rugsėjo 28 d. ir 2007 m. balandžio 6 d. jų skundus atmetė Kauno apygardos administracinis teismas ir Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, dar kartą konstatavę, kad pagal nacionalinę teisę teisinė pagalba neteikiama, jei reikalavimai tiesiogiai susiję su asmens ūkine-komercine ar savarankiška profesine veikla. Pareiškėjai paprašė atnaujinti procesą, bet Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas 2008 m. gegužės 8 d. jų prašymą atmetė.

15. 2006 m. liepos 12 d. antrasis pareiškėjas pateikė prašymą sustabdyti bylos dėl skolos už nuomą nagrinėjimą, nes dar nebuvo užbaigtas administracinis procesas dėl teisinės pagalbos (žr. šio sprendimo 11 punktą). Tą pačią dieną Kauno apygardos teismas jo prašymą patenkino. Tada pareiškėjai Kauno apygardos teismui pateikė prašymą pratęsti terminą atsiliepimui byloje dėl skolos už nuomą pateikti, taip pat išnagrinėti, ar atsisakymas suteikti teisinę pagalbą buvo teisėtas. 2006 m. rugpjūčio 22 d. terminas atsiliepimui pateikti buvo pratęstas, tačiau atsisakymo suteikti pateikėjams teisinę pagalbą teisėtumas nebuvo išnagrinėtas, nes konstatuota, kad šis skundas teisingas administraciniams teismams.

16. 2006 m. liepos 5 d. abu pareiškėjai pateikė teisinės pagalbos prašymą, kad jiems būtų skirtas atstovas byloje dėl skolos už nuomą. 2006 m. liepos 12 d. Teisinės pagalbos tarnyba atmetė jų prašymą dėl to, kad jų reikalavimas tiesiogiai susijęs su jų ūkine-komercine ar savarankiška profesine veikla (žr. šio sprendimo 28 punktą). Teisinės pagalbos tarnybos sprendimą nesuteikti jiems teisinės pagalbos pareiškėjai apskundė administraciniams teismams. Atitinkamai 2006 m. gruodžio 22 d. ir 2007 m. birželio 6 d. jų skundą atmetė Kauno apygardos administracinis teismas ir Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, dar kartą konstatavę, kad pagal nacionalinę teisę teisinė pagalba neteikiama, jei reikalavimai tiesiogiai susiję su asmens ūkine-komercine ar savarankiška profesine veikla. Pareiškėjai paprašė atnaujinti procesą, bet Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas 2008 m. gegužės 8 d. jų prašymą atmetė.

17. Bylos dėl skolos už nuomą nagrinėjimas buvo atnaujintas, bet 2006 m. rugsėjo 5 d. Kauno apygardos teismas jį sustabdė, nes dar nebuvo užbaigtas administracinis procesas dėl teisinės pagalbos (žr. šio sprendimo 16 punktą).

18. Kauno apygardos teismui 2007 m. birželio 28 d. atnaujinus bylos dėl skolos už nuomą nagrinėjimą, pareiškėjai daug kartų prašė atidėti bylos nagrinėjimą, nes negalėjo jame dalyvauti. Visus jų prašymus Kauno apygardos teismas patenkino.

19. 2007 m. lapkričio 21 d. abu pareiškėjai Teisinės pagalbos tarnybai pateikė teisinės pagalbos prašymą dėl atstovavimo atnaujintoje byloje dėl skolos už nuomą, tačiau 2007 m. lapkričio 27 d. jų prašymai buvo atmesti, nes jų reikalavimas buvo tiesiogiai susijęs su jų ūkine-komercine ar savarankiška profesine veikla (žr. šio sprendimo 28 punktą). Teisinės pagalbos tarnybos sprendimą nesuteikti jiems teisinės pagalbos pareiškėjai

apskundė administraciniams teismams. Atitinkamai 2008 m. balandžio 7 d. ir 2009 m. vasario 6 d. jų skundus atmetė Kauno apygardos administracinis teismas ir Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, dar kartą konstatavę, kad pagal nacionalinę teisę teisinė pagalba neteikiama, jei reikalavimai tiesiogiai susiję su asmens ūkine-komercine ar savarankiška profesine veikla.

20. 2007 m. gruodžio 20 d. Kauno apygardos teismas išnagrinėjo atnaujintą bylą dėl skolos už nuomą ir nusprendė, kad pareiškėjos bendrovė turi sumokėti 134 746 LTL skolą už nuomą bei delspinigius.

21. 2008 m. sausio 19 d. pareiškėjai pateikė apeliacinį skundą prašydami sustabdyti bylos dėl skolos už nuomą nagrinėjimą, nes dar nebuvo užbaigtas administracinis procesas dėl teisinės pagalbos (žr. šio sprendimo 19 punktą). Kauno apygardos teismas 2008 m. gegužės 6 d. jų prašymą patenkino.

22. 2009 m. birželio 3 d. Lietuvos apeliacinis teismas atnaujino bylos dėl skolos už nuomą nagrinėjimą ir paskyrė posėdį 2009 m. spalio 6 d. 2009 m. birželio 25 d. pareiškėjams buvo išsiųstas pranešimas, kad byla bus nagrinėjama 2009 m. spalio 6 d. viešame teismo posėdyje rašytinio proceso tvarka. 2009 m. spalio 2 d. (kaip matyti iš pašto ženklo) pareiškėjai atsakė, jog negalės dalyvauti teismo posėdyje, nes 2009 m. rugsėjo 30 d. jiems buvo išsiųstas pranešimas, kad tą pačią dieną, tuo pačiu metu bus nagrinėjama kita su pirmąja pareiškėja susijusi byla. Šį laišką Lietuvos apeliacinis teismas gavo 2009 m. spalio 7 d., o 2009 m. spalio 6 d. įvyko Lietuvos apeliacinio teismo posėdis žodinio proceso tvarka, kuriame nedalyvavo nė viena iš šalių. Bylą teismas išnagrinėjo šalims nedalyvaujant, konstatavęs, kad šalims buvo tinkamai pranešta apie posėdžio datą ir laiką. 2009 m. spalio 23 d. pareiškėjų apeliacinis skundas buvo atmetas.

23. 2009 m. lapkričio 3 d. abu pareiškėjai pateikė prašymus suteikti teisinę pagalbą rengiant kasacinį skundą dėl Lietuvos apeliacinio teismo 2009 m. spalio 23 d. nutarties. 2009 m. lapkričio 6 d. Teisinės pagalbos tarnyba jų prašymus paliko nenagrinėtus, nes jie buvo analogiški anksčiau pateiktiems ir jau atmestiems prašymams.

24. Dėl šios priežasties kasacinis skundas nebuvo pateiktas, nes pagal nacionalinės teisės nuostatas kasacinį skundą turi pateikti advokatas.

25. Pareiškėjai iškėlė bylą valstybei dėl žalos atlyginimo, teigdami, kad nacionalinių teismų sprendimai buvo neteisėti. Jie pateikė daug skundų, taip pat ir dėl to, kad jiems buvo apribota teisė turėti teisinį atstovą. 2014 m. kovo 3 d. ir 2014 m. lapkričio 17 d. jų skundus atmetė atitinkamai Vilniaus apygardos teismas ir Lietuvos apeliacinis teismas. 2015 m. vasario 24 d. pareiškėjų kasacinį skundą atmetė Lietuvos Aukščiausiasis Teismas.

II. BYLAI REIKŠMINGA VIDAUS TEISĖ IR PRAKTIKA

26. Bylai reikšmingu metu 1964 m. Civilinio proceso kodekso, galiojusio iki 2003 m. sausio 1 d., susijusiose nuostatose buvo nurodyta:

42 straipsnis. Atstovavimas teisme piliečiams

„Asmenys gali vesti savo bylas teisme patys arba per atstovus. Paties asmens dalyvavimas byloje neatima iš jo teisės turėti šioje byloje atstovą.

47 straipsnis. Atstovavimas teisme juridiniams asmenims

1. Juridinių asmenų bylas teisme veda jų organai, veikiantys suteiktų jiems pagal įstatymą, įstatų ar nuostatų įgalinimų ribose, arba jų atstovai.

2. Valstybinės įstaigos, įmonės, kolūkio ir kitokios kooperatinės bei visuomeninės organizacijos vadovas, stojantis kaip juridinio asmens organas, pateikia teismui dokumentus, patvirtinančius tarnybinę jo padėtį ar įgalinimus.

48 straipsnis. Asmenys, kurie gali būti teisme atstovais pagal pavedimą

1. Atstovais pagal pavedimą teisme gali būti:

1) advokatai, advokatų padėjėjai ir asmenys, turintys Teisingumo ministerijos išduotą licenciją verstis teisininko praktika;

2) įmonių, įstaigų, organizacijų darbuotojai – tų įmonių, įstaigų, organizacijų bylose;

3) profesinių sąjungų įgaliotiniai – savo narių bylose;

4) organizacijų, kurioms įstatymas, įstatai ar nuostatai suteikia teisę ginti šių organizacijų narių teises ir interesus, įgaliotiniai;

5) valstybinio valdymo institucijų, įmonių, įstaigų ir organizacijų, kurioms įstatymai suteikia teisę ginti valstybės ir kitų asmenų teises ir interesus, įgaliotiniai;

6) vienas iš bendrininkų, kitų bendrininkų pavedimu (36 straipsnis);

7) kiti asmenys, pateikę įgaliotojo valią patvirtinančius dokumentus.

<...>

128 straipsnis. Teismo šaukimai ir pranešimai

1. Dalyvaujantiems byloje asmenims ir atstovams teismo šaukimais ir pranešimais pranešama apie teismo posėdžio ar atskirų procesinių veiksmų atlikimo laiką ir vietą. Teismo šaukimais taip pat šaukiami į teismą liudytojai, ekspertai ir vertėjai.

2. Dalyvaujantiems byloje asmenims ir atstovams šaukimas turi būti įteikiamas tokiu apskaičiavimu, kad jie turėtų pakankamai laiko laiku atvykti į teismą ir pasiruošti bylai.

<...>

130 straipsnis. Šaukimų pristatymas

Šaukimai pristatomi paštu ar per kurjerius. Šaukimo įteikimo adresatui laikas pažymimas įteikiamajame šaukime ir grąžintiname teismui paraše apie šaukimo įteikimą.

<...>

181 straipsnis. Šalių neatvykimo į teismo posėdį pasekmės

<...>

2. Kai neatvyksta į teismo posėdį atsakovas, negavęs šaukimo, teismas atideda bylos nagrinėjimą. Kai neatvyksta į teismo posėdį atsakovas, gavęs šaukimą, ir iš jo per

nustatytą terminą negautas atsiliepimas į pareikštą ieškinį, laikytina, jog atsakovas ieškinį pripažįsta, ir byla nagrinėjama jam nesant. Bylos nagrinėjimas gali būti atidėtas atsakovo prašymu, jeigu jis iki teismo posėdžio pradžios pateikia dokumentus, pateisinančius savo neatvykimą, ir teismas šias priežastis pripažįsta svarbiomis. Jeigu teismas pripažįsta, kad atsakovo dalyvavimas būtinas, ir atsakovas, gavęs šaukimą, pakartotinai neatvyksta į teismo posėdį, byla nagrinėjama atsakovui nesant.

<...>

184 straipsnis. Bylos nagrinėjimo atidėjimas

Atidėti bylos nagrinėjimą leidžiama šio kodekso numatytais atvejais, taip pat tais atvejais, kai negalima nagrinėti bylos tame teismo posėdyje dėl to, kad neatvyko vertėjas, arba kad pareikštas priešieškis, arba kad būtina išreikalauti naujus įrodymus, ir kitais reikiamais atvejais.

<...>

239 straipsnis. Privalomasis bylos sustabdymas

Teismas privalo sustabdyti bylą šiais atvejais:

<...>

4) kai negalima nagrinėti tos bylos, kol bus išspręsta kita byla, nagrinėjama civiline, baudžiamąja ar administracine tvarka <...>

<...>

331 straipsnis. Pasirengimas nagrinėti bylą

<...>

2. Žodinio bylos nagrinėjimo atveju byloje dalyvaujantys asmenys apie apeliacinės bylos nagrinėjimo vietą ir laiką informuojami pranešimais. Šių asmenų neatvykimas į teismo posėdį nekliudo nagrinėti bylą.

333 straipsnis. Sprendimas be bylos žodinio nagrinėjimo iš esmės

1. Teisėjų kolegija be žodinio nagrinėjimo [...] gali išspręsti apeliacinį skundą, jeigu:

1) pirmosios instancijos teismas, priėmęs apeliacinį skundą, privalėjo atsisakyti jį priimti. Šiuo atveju apeliacinės instancijos teismas apeliacinį procesą nutraukia ir priima nutartį dėl sumokėto žyminio mokesčio grąžinimo;

2) konstatuoja, jog yra absoliutūs pirmosios instancijos teismo sprendimo negaliojimo pagrindai;

3) pirmosios instancijos teismas, spręsdamas apeliacinio skundo priėmimo klausimą, privalėjo apeliantui paskirti terminą trūkumams pašalinti. Šiuo atveju apeliacinis skundas su byla yra grąžinamas pirmosios instancijos teismui, kuris atlieka veiksmus, nurodytus šio kodekso 327 straipsnio pirmojoje dalyje.

<...>

371²¹ straipsnis. Prašymo padavimo terminai

1. Prašymas dėl proceso atnaujinimo gali būti pateikiamas per tris mėnesius nuo tos dienos, kai jį pateikęs asmuo sužinojo arba turėjo sužinoti apie aplinkybes, kurios yra proceso atnaujinimo pagrindas.

<...>“.

27. Bylai reikšmingu metu Civilinio proceso kodekso, įsigaliojusio 2003 m. sausio 1 d., susijusiose nuostatose buvo nurodyta:

51 straipsnis. Atstovavimas teisme

„1. „Asmenys gali vesti savo bylas teisme patys arba per atstovus. Paties asmens dalyvavimas byloje neatima iš jo teisės turėti šioje byloje atstovą.

2. Atstovo atvykimas į teismo posėdį laikomas tinkamu byloje dalyvaujančio asmens, kuriam jis atstovauja, dalyvavimu teismo posėdyje, išskyrus atvejus, kai teismas pripažįsta, jog atstovaujamojo dalyvavimas procese yra būtinas.

3. Šio Kodekso bei Civilinio kodekso nustatytais atvejais asmuo privalo turėti byloje advokatą.

55 straipsnis. Atstovavimas teisme juridiniams asmenims

1. Juridinių asmenų bylas teisme veda jų organai ar dalyviai, veikiantys pagal įstatymus ar steigimo dokumentus, jiems suteiktas teises ir pareigas. Šiais atvejais laikoma, kad bylą veda pats juridinis asmuo.

2. Juridinių asmenų atstovais teisme gali būti atitinkamų juridinių asmenų darbuotojai (apeliacinės instancijos teismuose – turintys aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą) arba advokatai ar advokatų padėjėjai, turintys jų praktikai vadovaujančio advokato rašytinį leidimą atstovauti konkrečioje byloje.

3. Kartu su šio straipsnio 1 ir 2 dalyse nurodytais asmenimis juridiniam asmeniui gali atstovauti ir kiti asmenys – neteisinių sričių specialistai (auditoriai, buhalteriai, mokesčių konsultantai, patentiniai patikėtiniai ir kt.).

56 straipsnis. Asmenys, kurie gali būti teisme atstovais pagal pavedimą

1. Atstovais pagal pavedimą teisme gali būti:

- 1) advokatai;
- 2) advokatų padėjėjai, turintys jų praktikai vadovaujančio advokato rašytinį leidimą atstovauti konkrečioje byloje;
- 3) vienas iš bendrininkų, kitų bendrininkų pavedimu;
- 4) asmenys, turintys aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą, jeigu jie atstovauja savo artimiesiems giminaičiams ar sutuoktiniui (sugyventiniui) <...>

2. Kartu su šio straipsnio 1 dalies 1 ir 2 punktuose nurodytais asmenimis atstovais pagal pavedimą gali būti ir kiti asmenys.

124 straipsnis. Teismo šaukimo, pranešimo ir kito procesinio dokumento įteikimo patvirtinimas

<...>

4. Pranešimai ir kiti procesiniai dokumentai šio Kodekso nustatytais būdais ir tvarka įteikiami be gražintinos teismui pažymos apie jų įteikimą adresatui <...>.

133 straipsnis. Teismo šaukimai ir pranešimai

1. Dalyvaujantiems byloje asmenims teismo šaukimais ar pranešimais pranešama apie teismo posėdžio ar atskirų procesinių veiksmų atlikimo laiką ir vietą.

Dalyvaujantiems byloje asmeniui tinkamai įteikus teismo šaukimą, apie kitus teismo posėdžius pranešama pranešimais <...>.

2. Dalyvaujantiems byloje asmenims šaukimas ar pranešimas turi būti įteiktas šio Kodekso 117-132 straipsniuose nustatyta tvarka ir tokiais terminais, kad jie turėtų pakankamai laiko nustatytu laiku atvykti į teismą ir pasirengti bylai. <...>

156 straipsnis. Bylos nagrinėjimo atidėjimas

1. Atidėti bylos nagrinėjimą teismas turi teisę šio Kodekso numatytais atvejais, taip pat tais atvejais, kai negalima nagrinėti bylos tame teismo posėdyje dėl to, kad neatvyko vertėjas arba kad pareikštas priešiškinis, arba kad būtina išreikalauti naujus įrodymus ar dėl kitų svarbių priežasčių (neatvykimas dėl ligos, atostogos, komandiruotė, kitoks užimtumas, šalies atstovo užimtumas kitose bylose ir kitos panašios priežastys paprastai nelaikomos svarbiomis priežastimis). <...>

163 straipsnis. Privalomasis bylos sustabdymas

Teismas privalo sustabdyti bylą šiais atvejais:

<...>

3) kai negalima nagrinėti tos bylos tol, kol bus išspręsta kita byla, nagrinėjama civiline, baudžiamąja ar administracine tvarka.

<...>

246 straipsnis. Šalių ir jų atstovų neatvykimo į teismo posėdį pasekmės

<...>

2. Kai į teismo posėdį neatvyksta atsakovas, kuriam tinkamai nebuvo pranešta apie posėdžio laiką ir vietą, ir jis neturi atstovo, teismas bylos nagrinėjimą atideda. Bylos nagrinėjimas atidedamas taip pat tuo atveju, kai atsakovas bylą veda per atstovą, tačiau į teismo posėdį neatvyksta atsakovas ir jo atstovas ir tinkamai apie teismo posėdžio vietą ir laiką nepranešta atsakovo atstovui. Bylos nagrinėjimas gali būti atidėtas atsakovo ar jo atstovo prašymu, jeigu jis iki teismo posėdžio pradžios pateikia dokumentus, pateisinančius savo neatvykimą, ir teismas neatvykimo priežastis pripažįsta svarbiomis (neatvykimas dėl ligos, atostogos, komandiruotė, šalies atstovo užimtumas kitose bylose, kitoks užimtumas ir kiti panašūs atvejai paprastai nelaikomi svarbiomis priežastimis). Kitais atvejais teismas ieškovo prašymu ir šio Kodekso nustatyta tvarka priima sprendimą už akių. Jeigu ieškovas neprašo priimti sprendimą už akių, teismas turi teisę arba atidėti bylos nagrinėjimą, arba bylą išnagrinėti iš esmės pagal bendrąsias ginčo teisenos taisykles. <...>

319 straipsnis. Teisėjų kolegijos sudarymas ir teismo posėdžio datos nustatymas

<...>

3. Dalyvaujantiems byloje asmenims pranešama apie apeliacinės bylos nagrinėjimo vietą ir laiką. Bylą nagrinėjant rašytinio proceso tvarka, dalyvaujantys byloje asmenys į teismo posėdį nekviečiami ir teismo posėdis vyksta jiems nedalyvaujant. Žodinio proceso atveju dalyvaujantys byloje asmenys kviečiami į teismo posėdį, tačiau jų neatvykimas nekliudo nagrinėti bylą.

321 straipsnis. Bylos nagrinėjimas rašytinio proceso tvarka

1. Teisėjų kolegija rašytinio proceso tvarka gali išspręsti apeliacinį skundą, jeigu:

1) pirmosios instancijos teismas, priėmęs apeliacinį skundą, privalėjo atsisakyti jį priimti <...>

2) konstatuoja, kad yra absoliutūs pirmosios instancijos teismo sprendimo negaliojimo pagrindai <...>

322 straipsnis. Apelianto teisė prašyti rašytinio proceso

Apelianto prašymu byla apeliacine tvarka gali būti nagrinėjama rašytinio proceso tvarka, jeigu tam atsiliepinuose į apeliacinį skundą neprieštaruoja kiti byloje dalyvaujantys asmenys.

347 straipsnis. Kasacinio skundo turinys

<...>

3. Kasacinį skundą surašo advokatas. Juridinių asmenų kasacinį skundą taip pat gali surašyti juridinio asmens darbuotojai, turintys aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą. Jeigu kasatorius yra fizinis asmuo, turintis aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą, surašyti kasacinį skundą turi teisę jis pats <...>

368 straipsnis. Prašymo padavimo terminai

1. Prašymas atnaujinti procesą gali būti pateikiamas per tris mėnesius nuo tos dienos, kurią jį pateikiantis asmuo sužinojo arba turėjo sužinoti aplinkybes, sudarančias proceso atnaujinimo pagrindą.

<...>“.

28. Bylai reikšmingu metu susijusiose Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo dalyse buvo nustatyta:

2 straipsnis. Pagrindinės šio įstatymo sąvokos

„<...>

2. Pirminė teisinė pagalba – šio įstatymo nustatyta tvarka teikiama teisinė informacija, teisinės konsultacijos ir dokumentų, skirtų valstybės ir savivaldybių institucijoms, išskyrus procesinius dokumentus, rengimas. Be to, ši teisinė pagalba apima patarimus dėl ginčo sprendimo ne teismo tvarka, veiksmus dėl taikaus ginčo išsprendimo ir taikos sutarties parengimą.

3. Antrinė teisinė pagalba – dokumentų rengimas, gynyba ir atstovavimas bylose <...>

11 straipsnis. Asmenys, turintys teisę gauti valstybės garantuojamą teisinę pagalbą

<...>

5. Antrinė teisinė pagalba neteikiama, jeigu:

<...>

4) prašymas yra susijęs su reikalavimu, tiesiogiai atsirandančiu dėl pareiškėjo ūkinės komercinės veiklos ar dėl jo savarankiškos profesinės veiklos <...> “

18 straipsnis. Antrinės teisinės pagalbos teikimo tvarka

<...>

2. <...> Tarnybos sprendimai gali būti skundžiami Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo nustatyta tvarka <...>“

29. Bylai reikšmingu metu Įmonių įstatymo, galiojusio iki 2004 m., 7 straipsnio susijusiose nuostatose buvo nustatyta:

7 straipsnis. Individuali (personalinė) įmonė

„Individuali (personalinė) įmonė nuosavybės teise priklauso fiziniam asmeniui ar keliems fiziniams asmenims bendrosios jungtinės nuosavybės teise <...> Individuali (personalinė) įmonė neturi juridinio asmens teisių, jos turtas neatskirtas nuo įmonininko turto. Pagal įmonės prievolės įmonininkas atsako visu savo turto <...>“

30. Bylai reikšmingu metu Individualių įmonių įstatymo, įsigaliojusio 2004 m., susijusiose 2 straipsnio nuostatose buvo nustatyta:

2 straipsnis. Individualios įmonės samprata

„1. Individuali įmonė yra neribotos civilinės atsakomybės privatusis juridinis asmuo <...>“

31. Aukščiausiasis Teismas yra keletą kartų pažymėjęs, kad individuali įmonė yra neribotos atsakomybės privatusis juridinis asmuo, ir jei ji neturi pakankamai turto įmonės prievolėms įvykdyti, prievolės vykdomos iš šios įmonės savininko turto (pavyzdžiui, 2010 m. liepos 20 d. nutartis (bylos Nr. 3K-3-337/2010) ir 2012 m. gruodžio 7 d. nutartis (bylos Nr. 3K7-400)).

III. BYLAI REIKŠMINGA EUROPOS SĄJUNGOS TEISĖ IR PRAKTIKA

32. 2000 m. gruodžio 7 d. paskelbtos ir 2009 m. gruodžio 1 d. įsigaliojusios Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 47 straipsnyje nustatyta:

„<...>

Asmenys, neturintys pakankamai lėšų, turi gauti nemokamą teisinę pagalbą, jei tai reikalinga užtikrinti teisę į veiksmingą teisingumą.“

33. 2010 m. gruodžio 22 d. sprendime *DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft mbH prieš Vokietiją* (C-279/09) Europos Sąjungos Teisingumo Teismas konstatavo:

„40. <...> Chartijos 47 straipsnis, kuriame įtvirtinta teisė į veiksmingą teisių gynybą teisme, yra Chartijos VI antraštinėje dalyje, susijusioje su teisingumu, kurioje įtvirtinti kiti proceso principai, taikomi tiek fiziniams, tiek juridiniams asmenims.

<...>

42. Lygiai taip pat nuostatos, susijusios su teisinės pagalbos suteikimu, įtraukimas į Chartijos straipsnį, susijusį su teise į veiksmingą teisių gynybą teisme, rodo, kad būtinybę suteikti šią pagalbą reikia įvertinti, atspirties tašku laikant paties asmens, kurio Sąjungos teisės garantuojamos teisės ir laisvės buvo pažeistos, teisę, o ne visuomenės bendrąjį interesą, net jeigu šis interesas gali būti vienas iš elementų, į kuriuos atsižvelgiama vertinant pagalbos reikalingumą.

43. Kalbant apie kitas Sąjungos teisės nuostatas, <...> reikia pažymėti, kad jose nėra numatyta galimybė suteikti teisinę pagalbą juridiniams asmenims. Tačiau remiantis tuo negalima daryti bendrai taikomos išvados, nes iš, pirma, [Direktyvos] 2003/8] taikymo srities ir, antra, Bendrojo Teismo ir Tarnautojų teismo jurisdikcijos matyti, kad šios nuostatos susijusios su specifinėmis ginčų kategorijomis.

Europos Sąjungos Teisingumo Teismas taip pat konstatavo:

„52. Šios Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikos nagrinėjimas parodo, kad teisinės pagalbos teikimas juridiniams asmenims nėra iš principo draudžiamas, o galimybė ją teikti turi būti įvertinta atsižvelgiant į taikytinas normas ir atitinkamos bendrovės padėtį.

53. Gali būti atsižvelgta į ginčo dalyką, ypač į jo ekonominę reikšmę.

54. Vertinant prašytojo, kai tai juridinis asmuo, finansinį pajėgumą gali būti atsižvelgta, be kita ko, į bendrovės teisinę formą (ar tai kapitalo, ar asmenų bendrovė, ar tai ribotos atsakomybės bendrovė, ar ne), jos akcininkų finansinį pajėgumą, bendrovės vykdomos veiklos sritį, jos struktūrą ir ypač į ryšį tarp jai suteiktų priemonių ir numatomos veiklos.“

TEISĖ

I. TARIAMAS KONVENCIJOS 6 STRAIPSNIO 1 DALIES PAŽEIDIMAS

34. Pareiškėjai skundėsi, kad atsisakius suteikti jiems teisinę pagalbą procese, susijusiame su jų įmonės veikla, iš jų buvo atimta teisė veiksmingai kreiptis į teismą. Be to, jie skundėsi kad jie nebuvo tinkamai informuoti apie 2009 m. spalio 6 d. Lietuvos apeliacinio teismo posėdį. Jie rėmėsi Konvencijos 6 straipsnio 1 dalimi, kurioje šiuo atžvilgiu nurodyta:

„1. „Kai yra sprendžiamas tam tikro asmens civilinio pobūdžio teisių ir pareigų <...> klausimas, toks asmuo turi teisę, kad bylą <...> viešumo sąlygoms teisingai išnagrinėtų <...> teismas.“

A. Priimtinumai

35. Teismas pažymi, kad šie skundai nėra akivaizdžiai nepagrįsti Konvencijos 35 straipsnio 3 dalies a punkto požiūriu. Teismas taip pat pažymi, kad jie nėra nepriimtini kokiu nors kitu pagrindu. Todėl jie turi būti pripažinti priimtinais.

B. Esmė

1. Atsisakymas suteikti teisinę pagalbą

a) Šalių teiginiai

36. Vyriausybė nurodė, kad pareiga civiliniuose ginčiuose teikti teisinę pagalbą Konvencijoje nėra tiesiogiai numatyta, tačiau taip pat pripažino, kad tam tikromis aplinkybėmis teisinės pagalbos nesuteikimas gali reikšti, kad nebuvo užtikrinta 6 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta teisė į teisingą bylos nagrinėjimą.

37. Vyriausybė pabrėžė, kad teisinės pagalbos teikimas aiškiai reglamentuojamas. Be to, ji tvirtino, kad teisinė pagalba yra socialinės pagalbos priemonė, kuri neturėtų būti teikiama ir įmonėms. Vis dėlto Vyriausybė pažymėjo, kad teisinė pagalba gali būti suteikta net individualios įmonės savininkams, jei jų reikalavimai nėra tiesiogiai susiję su ekonomine nauda ir komercine veikla. Be to, Vyriausybė tvirtino, kad dėl ribotų teisinės pagalbos išteklių buvo tikslinga riboti jos teikimą ir neapsunkinti valstybės pernelyg didele našta. Buvo kitų procesinių apsaugos priemonių, kaip antai atleidimas nuo žyminio mokesčio, šio mokesčio atidėjimas, taip pat galimybė gauti pirminę teisinę pagalbą ir sudaryti *pro bono* susitarimus.

38. Savo argumentams dar labiau pagrįsti, Vyriausybė teigė, kad nebuvo bendro valstybių, Konvencijos Šalių, sutarimo dėl teisinės pagalbos teikimo juridiniams asmenims. Negalima tokio įpareigojimo išvelgti ir tarptautinėje praktikoje ar bendroje ES valstybių narių konstitucinėje tradicijoje. Šiuo atžvilgiu Vyriausybė rėmėsi Europos Sąjungos Teisingumo Teismo sprendimu byloje *DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft mbH prieš Vokietiją* (C-279/09) (žr. šio sprendimo 33 punktą)

39. Be to, Vyriausybė nurodė, kad pareiškėjų elgesys taip pat prisidėjo prie bylos sudėtingumo ir kad nacionaliniai teismai atsižvelgė į jų gebėjimus atstovauti sau, konkrečiai į tai, kad per visą procesą iki bylos atnaujinimo pirmajai pareiškėjai atstovavo jos samdytas advokatas, taip pat į tai, kad antrajam pareiškėjui kreipiantis dėl proceso atnaujinimo jam taip pat atstovavo jo samdytas advokatas. Vyriausybė taip pat nurodė, kad negalima teigti, jog byla dėl skolos už nuomą turėjo pareiškėjams rimtų padarinių. Ji rėmėsi ir tuo, kad įmonė ieškovė nebuvo visada atstovaujama profesionalaus teisininko.

40. Vyriausybė taip pat teigė, kad teisinė pagalba abiem pareiškėjams buvo suteikta, kai jie skundėsi dėl pažeistos teisės į teisingą bylos nagrinėjimą ir dėl nesuteiktos teisinės pagalbos. Be to, Vyriausybės nuomone, reikalavimas kasaciniame procese turėti advokatą neprieštarauja Konvencijos 6 straipsnio nuostatoms. Tai, kad pareiškėjams teisinė pagalba nebuvo suteikta rengiant kasacinį skundą, nepažeidė jų teisės kreiptis į teismą, nes jų kasacinis skundas tikriausiai būtų buvęs atmestas dėl to, kad jame neiškelta jokių rimtų teisinių klausimų.

41. Pareiškėjai pripažino, kad Konvencija savaime nesuteikia teisės į teisinę pagalbą ar teisinį atstovavimą civiliniame procese. Tačiau, jie mano, jog jų atveju, siekiant veiksmingai kreiptis į teismą, advokato pagalba buvo būtina. Pareiškėjai tvirtino, jog jie valdė neribotos atsakomybės įmonę, todėl teismo procesas turėjo didelį poveikį jų asmeniniams interesams ir asmeninei nuosavybei. Pareiškėjai taip pat nurodė, kad teismo procesas dėl skolos už nuomą sumokėjimo buvo neišvengiamai susijęs su pagrindiniu jų pajamų šaltiniu – pirmosios pareiškėjos įmonės veikla. Be to, jie teigė, jog neturėjo tiek lėšų, kad galėtų bylinėtis savarankiškai, ir vien tai, kad proceso pradžioje juos konsultavo privatūs advokatai, taip pat tai, kad jų reikalavimai buvo tiesiogiai susiję su jų ūkine komercine ar nepriklausoma profesine veikla, nereiškė, kad buvo galima atsisakyti jiems suteikti teisinę pagalbą.

42. Be to, pareiškėjai tvirtino, jog tai, kad ir įmonei ieškovei per visą procesą neatstovavo teisininkas, neturi reikšmės, nes įmonė visada turėjo kokį nors atstovą.

b) Teismo vertinimas

i. Bendrieji principai

43. Teismas pažymi, kad Konvencija siekiama užtikrinti praktines ir veiksmingas teises. Tai visų pirma pasakytina apie teisę kreiptis į teismą, atsižvelgiant į tai, kokia svarbi demokratinėje visuomenėje yra teisė į teisingą bylos nagrinėjimą. Kad būtų užtikrintas teisingas bylos nagrinėjimas civiliniame ar baudžiamajame procese, labai svarbu, kad ginčo šalims būtų suteikta galimybė veiksmingai pareikšti savo poziciją teismams ir užtikrintas šalių lygiateisiškumas (žr. *Steel and Morris v. the United Kingdom*, no. 68416/01, § 59, ECHR 2005-II, *N.J.D.B. v. the United Kingdom*, no. 76760/12, § 71, 2015-10-27, ir *Kaba v. Turkey*, no. 1236/05, § 19, 2011-03-01). Pagal 6 straipsnio 1 dalį pati valstybė gali pasirinkti, kokiomis priemonėmis užtikrinti ginčo šalims minėtas teises. Be abejo, viena iš tokių priemonių yra teisinės pagalbos sistemos sukūrimas (žr. *Steel and Morris*, cituota pirmiau, § 60).

44. Vis dėlto teisė kreiptis į teismą nėra absoliuti ir gali būti apribota (žr. *Jones and Others v. the United Kingdom*, nos. 34356/06 ir 40528/06, § 186, ECHR 2014). Jei asmens teisė kreiptis į teismą apribojama dėl teisės aktų taikymo ar faktinių aplinkybių, toks apribojimas nėra nesuderinamas su 6 straipsniu, jei jis nepažeidžia pačios teisės esmės, juo siekiama teisėto tikslo ir jei taikomos priemonės ir siekiamas tikslas grindžiami proporcingu santykiu (žr. *P., C. and S. v. the United Kingdom*, no. 56547/00, § 90, ECHR 2002-VI, ir *Agromodel OOD v. Bulgaria*, no. 68334/01, § 37, 2009-09-14).

45. Be to, Teismas primena, kad Konvencijoje nėra nustatyta prievolė teisinę pagalbą teikti visuose civiliniuose ginčiuose, nes 6 straipsnio 3 dalies c punkto, kuriuo tam tikromis sąlygomis užtikrinama teisė į nemokamą teisinę pagalbą baudžiamajame procese, ir 6 straipsnio 1 dalies, kurioje apie teisinę pagalbą net neužsimenama, formuluotės akivaizdžiai skiriasi (žr. *Del*

Sol v. France, no. 46800/99, § 20, ECHR 2002-II). Be to, kadangi teisė kreiptis į teismą nėra absoliuti, teisinės pagalbos teikimui gali būti keliamos tam tikros sąlygos, pavyzdžiui, susijusios su bylos šalies finansine padėtimi. Vis dėlto, tai, ar teisinė pagalba būtina siekiant užtikrinti teisingą bylos nagrinėjimą, turi būti nustatyta remiantis konkrečiais kiekvienos bylos faktais ir aplinkybėmis ir priklauso, be kita ko, nuo bylos dalyko svarbos pareiškėjui, taikytinos teisės ir proceso sudėtingumo, taip pat nuo pareiškėjo gebėjimo veiksmingai atstovauti sau (žr. *Steel and Morris*, cituota pirmiau, § 61). Todėl reikia įsitikinti, ar pareiškėjo dalyvavimas teismo procese be advokato būtų veiksmingas, t. y. ar jis sugebėtų pareikšti savo poziciją tinkamai ir veiksmingai (žr. *Airey v. Ireland*, 1979-10-09, § 24, Series A no. 32). Taip pat būtina atsižvelgti į bendras aplinkybes, ypač į tai, kiek pareiškėjas jau galėjo pasinaudoti galimybe kreiptis į teismą bei į šalių lygiateisiškumą procese (žr. *N.J.D.B. v. the United Kingdom*, cituota pirmiau, § 74).

46. Kaip Teismas jau yra pažymėjęs anksčiau, tarp valstybių, Konvencijos Šalių, atrodo, nėra bendro sutarimo dėl teisinės pagalbos teikimo juridiniams asmenims civiliniuose ginčiuose ar kokių nors bendrų tendencijų šiuo atžvilgiu. Daugelio valstybių teisės aktuose jiems nenumatyta jokia teisinė pagalba (žr. *VP Diffusion Sarl v. France* (dec.), no. 14565/04, 2008-08-26, ir *Granos Organicos Nacionales S.A. v. Germany*, no. 19508/07, §§ 17–18 ir 47, 2012-03-22).

ii) *Bendrijų principų taikymas bylos faktinėms aplinkybėms*

47. Teismas iš pradžių pažymi, kad jo užduotis nėra *in abstracto* nagrinėti teisinės pagalbos sistemą reglamentuojančių nacionalinės teisės nuostatų. Jis turi išanalizuoti tik tai, ar jų taikymo būdas arba poveikis pareiškėjui lėmė Konvencijos pažeidimą (žr. *mutatis mutandis*, *Zavodnik v. Slovenia*, no. 53723/13, § 74, 2015-05-21).

48. Nėra ginčijama, kad pareiškėjai neturėjo pakankamai lėšų, kad galėtų patys sumokėti už advokatų paslaugas, nes proceso dėl skolos už nuomą bei tam tikrų administracinių procedūrų dėl atsisakymo suteikti teisinę pagalbą pradžioje Teisinės pagalbos tarnyba nusprendė, jog dėl mažų pajamų jiems turi būti skirtas advokatas (žr. šio sprendimo 10 ir 11 punktus).

49. Šiomis aplinkybėmis Teismas privalo įvertinti tai, kiek veiksminga buvo pareiškėjų gynyba, nors jiems ir nebuvo suteikta teisinė pagalba. Atrodo, kad jie mokėjo aiškiai reikšti mintis, nes jiems pavyko pateikti skundus ir be advokato. Pareiškėjai buvo gavę tam tikrą pagalbą dėl bylai reikšmingų teisinių aspektų ir proceso, kadangi pirminiai procesiniai dokumentai buvo parengti advokatų. Kaip matyti iš įvairių per procesą priimtų sprendimų, pareiškėjai teismams pateikė daug medžiagos ir įvairiausių prašymų. Tai, kaip pareiškėjai formavo savo gynybinę poziciją, nesuteikia pagrindo daryti išvadą, kad jie nesugebėjo tinkamai vesti savo bylos.

50. Kalbant apie ginčo dalyko svarbą, nors ištis ne pareiškėjai iškėlė byla dėl skolos už nuomą – iš pradžių jie tebuvo atsakovai byloje (plg. su pirmiau minėta byla *N.J.D.B. v. the United Kingdom*) – vėliau jie teismams pateikė ne vieną priešieškinį (plg. su *McVicar v. the United Kingdom*, no. 46311/99, § 51, ECHR 2002-III). Be to, atsižvelgiant į reikalaujamą sumokėti 211 883 LTL sumą, finansiniai padariniai buvo gana reikšmingi. Turint omenyje tai, kad pirmosios pareiškėjos individuali įmonė, kurioje abu pareiškėjai dirbo, bankrutavo, sumą galima laikyti didele, o kitų pajamų šaltinių jie neturėjo.

51. Bylos sudėtingumo klausimu Teismas mano, kad byla iš pradžių nebuvo itin sudėtinga, tačiau antram pareiškėjui pateikus prašymą atnaujinti procesą, byla, regis, tapo sudėtingesnė (plg. su *McVicar*, cituota pirmiau, § 55). Tačiau, pateikę nacionaliniams teismams daugybę skundų ir dėl bylos dėl skolos už nuomą baigties, ir dėl nesuteikiamos teisinės pagalbos bei įvairiausių procesinių aspektų, pareiškėjai iš tikrųjų patys prisidėjo prie visų procesų sudėtingumo ir trukmės. Be to, Teismo neįtikino teiginys, kad antrasis pareiškėjas nežinojo apie bylą dėl skolos už nuomą, kadangi, kaip jis pats teigia, pelnas iš pareiškėjos įmonės buvo jo pagrindinis pajamų šaltinis ir jis buvo šios įmonės darbuotojas.

52. Teismas taip pat pažymi, kad Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo 11 straipsnyje (žr. šio sprendimo 28 punktą) aiškiai draudžiama teisinę pagalbą teikti juridiniams asmenims. Vyriausybė tvirtino, kad taip buvo siekiama apriboti bylinėjimąsi valstybės sąskaita savininkų asmenine rizika veikiančių individualių įmonių komercinės veiklos atžvilgiu. Tačiau Teismas nemato reikalo vertinti ginčijamo draudimo tikslo teisėtumo, nes dėl toliau išvardytų priežasčių mano, jog bet koku atveju pareiškėjų teisė kreiptis į teismą buvo apribota neproporcingai.

53. Vertindama šį klausimą, Vyriausybė pabrėžė tam tikras procesines garantijas, užtikrinančias individualioms įmonėms galimybę veiksmingai kreiptis į teismą, kaip antai pirminė teisinė pagalba (žr. šio sprendimo 28 punktą), galimybė žyminį mokestį sumokėti dalimis, taip pat *pro bono* teisinis atstovavimas. Be to, Vyriausybė itin pabrėžė tai, kad kita proceso šalis šioje byloje taip pat ne visą laiką buvo atstovaujama profesionalaus teisininko. Vis dėlto, atsižvelgdamas į tai, kad pareiškėjams teisinę pagalbą suteikti atsisakyta griežtai taikant nacionalines nuostatas ir nepaisant jų konkrečių aplinkybių, Teismas mano, kad Vyriausybės paminėtos procesinės garantijos negali atstoti su byla susipažinusio kompetentingo ir patyrusio teisininko nuolatinio atstovavimo (žr., *a contrario*, *N.J.D.B. v. the United Kingdom*, cituota pirmiau, § 78). Tai, kad įmonė ieškovė nebuvo nepertraukiamai atstovaujama profesionalaus teisininko, negali būti gretinama su atsisakymu suteikti pareiškėjams nemokamą teisinę pagalbą ir šis faktas nelaikytinas galėjusiu pareiškėjams užtikrinti veiksmingą gynybą ir galimybę tinkamai ir veiksmingai vesti savo bylą (žr. šio sprendimo 45 punktą).

54. Teismas daro išvadą, kad nesuteikus pareiškėjams teisinės pagalbos rengiant reikalavimus bankroto byloje ir byloje dėl skolos už nuomą (žr. šio sprendimo 11 punktą), rengiant kasacinį skundą dėl Lietuvos apeliacinio teismo atsisakymo perduoti pareiškėjų bylas Vilniaus apygardos teismui, taip pat rengiant prašymą dėl bankroto bylos atnaujinimo (žr. šio sprendimo 14 punktą), taip pat keletą kartų nesuteikus teisinės pagalbos jų teisiniam atstovavimui atnaujintoje byloje dėl skolos už nuomą (žr. šio sprendimo 16 ir 19 punktus), iš jų buvo atimta galimybė veiksmingai vesti savo bylą nacionaliniuose teismuose.

Todėl, nesuteikus teisinės pagalbos, buvo pažeista Konvencijos 6 straipsnio 1 dalis.

2. Netinkamas pranešimas apie apeliacinio teismo posėdį

a) Šalių teiginiai

55. Šioje byloje pareiškėjai skundėsi, kad nors į pranešimą apie tai, kad byla bus nagrinėjama „viešame posėdyje rašytinio proceso tvarka“, jie atsakė informuodami, kad negalės dalyvauti posėdyje, Lietuvos apeliacinis teismas vis tiek nagrinėjo bylą žodinio proceso tvarka jiems nedalyvaujant. Jie teigė, kad tuo metu jie neturėjo advokato ir kad pranešime apie posėdį buvo įsivėlusį kanceliarinę klaidą, dėl kurios jie buvo suklaidinti ir negalėjo numanyti, kad byla bus nagrinėjama žodinio proceso tvarka.

56. Vyriausybė pripažino, kad minėtame pranešime tikrai įsivėlė kanceliarinė klaida, nes jame buvo nurodyta, kad byla bus nagrinėjama viešame posėdyje rašytinio, o ne viešojo proceso tvarka (žr. šio sprendimo 22 punktą). Tačiau Vyriausybė teigė, kad tai nereiškia, jog pareiškėjai nebuvo informuoti apie posėdį žodinio proceso tvarka, nes jie nebuvo pateikę prašymo bylą nagrinėti rašytinio proceso tvarka ir Lietuvos apeliacinis teismas tokio sprendimo nebuvo nepriėmęs. Vyriausybė taip pat tvirtino, kad pranešimą apie 2009 m. spalio 6 d. paskirtą posėdį pareiškėjai gavo 2009 m. birželio 25 d., tačiau laišką apie tai, kad negalės dalyvauti, jie Lietuvos apeliaciniam teismui išsiuntė tik 2009 m. spalio 2 d. (teisme laiškas gautas 2009 m. spalio 7 d.). Be to, Vyriausybė nurodė, kad antrasis pareiškėjas nebuvo gavęs šaukimo dalyvauti kitoje byloje, ir tai, kad tą pačią dieną vyko kitas posėdis, netrukdė jam dalyvauti nagrinėjamame posėdyje.

b) Teismo vertinimas

i. Bendrieji principai

57. Teismas pažymi, kad galimybė šalims dalyvauti procese kyla iš Konvencijos 6 straipsnio nuostatų visumos objekto ir tikslo (žr. *Dilipak and Karakaya v. Turkey*, nos. 7942/05 ir 24838/05, § 76, 2014-03-04). Asmeninio dalyvavimo, proceso formos (žodinė ar rašytinė) ir pan. klausimai turi būti nagrinėjami platesniame 6 straipsniu įtvirtintos „teisingo bylos nagrinėjimo“ garantijos kontekste (žr. *Larin v. Russia*, no. 15034/02, § 36, 2010-05-20).

Teismas turi įvertinti, ar pareiškėjas, kaip civilinio proceso šalis, turėjo realią galimybę sužinoti apie kitos šalies pateiktas pastabas bei įrodymus ir juos pakomentuoti, taip pat pareikšti savo poziciją tokiomis sąlygomis, dėl kurių jis neatsidurtų nepalankesnėje padėtyje, palyginti su jo oponentu (*ibid.*, § 36, ir ten pateiktos nuorodos).

58. Teismas taip pat mano, kad teisė į viešą bylos nagrinėjimą netektų prasmės, jeigu bylos šalis nebūtų informuota apie posėdį tokiu būdu, kad galėtų jame dalyvauti, jei nuspręstų pasinaudoti nacionalinėje teisėje įtvirtinta dalyvavimo teise (žr. *Yakovlev v. Russia*, no. 72701/01, § 21, 2005-03-15). Teismas taip pat pažymi, kad nei Konvencijos 6 straipsnio raidė, nei jo dvasia neužkerta kelio asmeniui savo laisva valia atsisakyti teisingo bylos nagrinėjimo garantijų. Tačiau toks atsisakymas turi būti neabejotinai nustatytas, taikant būtinas apsaugos priemones, atitinkančias klausimo svarbą (žr., be kita ko, *Hermi v. Italy* [GC], no. 18114/02, § 73, ECHR 2006-XII).

59. Teismas primena, kad nors nėra absoliučios teisės dalyvauti teismo posėdyje, nesusijusiame su baudžiamosios teisės klausimais, asmeninis dalyvavimas gali būti laikomas būtinu byloje, kai asmens charakteristika ir gyvenimo būdas yra tiesiogiai susiję su bylos dalyku ar kai sprendimas yra susijęs su asmens elgesiu (žr. *Karpenko v. Russia*, no. 5605/04, § 90, 2012-03-13, ir *Buterlevičiūtė, v. Lithuania*, no. 42139/08, § 64, 2016-01-12).

ii) Bendrųjų principų taikymas bylos faktinėms aplinkybėms

60. Teismas pažymi, kad Lietuvos teisės aktais nustatyta, kad apeliacinės instancijos teismuose bylos nagrinėjamos žodinio proceso tvarka, tačiau šalių dalyvavimas neprivalomas ir, jei jos neatvyksta į posėdį, nors buvo tinkamai informuotos, teismas vis tiek gali apeliacinį skundą nagrinėti. Teismas jau yra konstatavęs, kad šios nuostatos savaime nėra nesuderinamos su 6 straipsnio 1 dalyje nustatytais teisingo bylos nagrinėjimo garantijomis (žr. *Buterlevičiūtė*, cituota pirmiau, § 57).

61. Teismas pažymi, kad 2009 m. birželio 25 d. pareiškėjams buvo išsiųstas pranešimas, kad jų byla bus nagrinėjama 2009 m. spalio 6 d. „viešame posėdyje rašytinio proceso tvarka“ (žr. šio sprendimo 22 punktą). Nors pranešime buvo įsivėlusi klaida, bylos medžiagoje nėra jokių duomenų, kurie leistų manyti, kad pareiškėjai nesuprato, kad posėdis vyks žodinio proceso tvarka. Juolab, kad po to, kai pareiškėjams buvo pranešta apie tą pačią dieną vyksiantį kitą teismo posėdį, kuriuo buvo suinteresuota pirmoji pareiškėja, jie nusprendė apeliacinio teismo posėdyje nedalyvauti.

62. Teismas taip pat pažymi, kad nors pareiškėjai apie minėtą posėdį buvo informuoti 2009 m. rugsėjo 30 d., jie nusprendė Lietuvos apeliacinį teismą apie savo negalėjimą dalyvauti informuoti tik 2009 m. spalio 2 d., t. y. penktadienį, 16.31 val. Nors Teismas negali daryti išvados, kad pareiškėjai atsisakė savo teisės dalyvauti minėtame procese, akivaizdu, kad jie parodė tam tikrą nerūpestingumą išsiųsdami teismui laišką apie tai, kad negalės dalyvauti, tik prieš keturias dienas, iš kurių dvi buvo savaitgalio dienos. Be

to, Teismo neįtikino tai, kad antrojo pareiškėjo manymas, jog jis turi dalyvauti kitame posėdyje, buvo pakankama priežastis nedalyvauti 2009 m. spalio 6 d. posėdyje, kai jis net nebuvo gavęs šaukimo dalyvauti tame kitame posėdyje.

63. Be to, Teismas pažymi, kad Lietuvos apeliacinio teismo 2009 m. spalio 6 d. posėdyje nedalyvavo nei pareiškėjai, nei įmonė ieškovė, nei jos atstovas, taigi nė viena iš šalių neturėjo galimybės pateikti teismui žodinių pastabų. Tačiau Teismas taip pat pažymi, kad pareiškėjai turėjo progą pateikti savo argumentus per keletą pirmosios instancijos teismo posėdžių žodinio proceso tvarka. Be to, šioje byloje buvo nagrinėjamas skolų už nuomą mokėjimo klausimas; pareiškėjų charakteristika ir gyvenimo būdas nebuvo lemiami veiksniai (žr. *a contrario, Buterlevičiūtė*, cituota pirmiau, § 64, ir ten pateiktas nuorodas). Todėl Teismas mano, kad, atsižvelgiant į bylos esmę, pareiškėjų asmeninis dalyvavimas Lietuvos apeliacinio teismo posėdyje nebuvo būtinas. Dėl visų pirmiau išvardytų priežasčių negalima Lietuvos apeliacinio teismo kaltinti už tai, kad nagrinėjo apeliacinį skundą pareiškėjams nedalyvaujant, nors jiems išsiųstas pranešimas apie posėdį ir buvo klaidinantis.

64. Tokiomis aplinkybėmis Teismas daro išvadą, kad Konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta pareiškėjų teisė į teisingą bylos nagrinėjimą nebuvo pažeista tinkamai jiems nepranešus apie posėdį apeliacinės instancijos teisme.

II. TARIAMAS KONVENCIJOS 14 STRAIPSNIO KARTU SU 6 STRAIPSNIO 1 DALIMI PAŽEIDIMAS

65. Pareiškėjai skundėsi diskriminacija, nes jiems nebuvo suteikta teisinė pagalba, ir ši diskriminacija, jų nuomone, buvo pagrįsta tuo, kad jie buvo individualios įmonės savininkai. Jie rėmėsi Konvencijos 6 straipsnio 1 dalimi kartu su 14 straipsniu, kuriame nustatyta:

„Naudojimasis šioje Konvencijoje pripažintomis teisėmis ir laisvėmis yra užtikrinamas nepriklausomai nuo asmens lyties, rasės, odos spalvos, kalbos, religijos, politinių ar kitokių pažiūrų, tautinės ar socialinės kilmės, priklausymo tautinei mažumai, nuosavybės, gimimo ar kitais pagrindais.“

66. Vyriausybė ginčijo šį argumentą.

67. Teismas primena, kad šis skundas susijęs su pirmiau išnagrinėtu skundu dėl atsisakymo suteikti teisinę pagalbą pareiškėjams ir todėl taip pat turi būti pripažintas priimtiniu.

68. Teismo nuomone, atsižvelgiant į tai, kad jis jau konstatavo, jog Konvencijos 6 straipsnio 1 dalis buvo pažeista nesuteikus pareiškėjams teisinės pagalbos, nėra reikalo nagrinėti, ar buvo pažeistas ir Konvencijos 14 straipsnis kartu su 6 straipsnio 1 dalimi, nesuteikus teisinės pagalbos tik dėl to, kad pareiškėjai buvo individualios įmonės savininkai.

III. KONVENCIJOS 41 STRAIPSNIO TAIKYMAS

69. Konvencijos 41 straipsnyje nustatyta:

„Jeigu Teismas nustato Konvencijos ar jos protokolų pažeidimą ir jeigu Aukštosios Susitariančiosios Šalies įstatymai leidžia tik iš dalies atlyginti pažeidimu padarytą žalą, tai prireikus Teismas gali priteisti nukentėjusiajai šaliai teisingą atlyginimą.“

A. Žala

70. Pareiškėjai pareikalavo atlyginti 62 452 EUR turtinę žalą ir 624 521 EUR neturtinę žalą.

71. Vyriausybė šiuos reikalavimus ginčijo kaip nepagrįstus ir pernelyg didelius.

72. Teismas pažymi, kad teisingas atlyginimas gali būti priteistas, jei žala sukėlė nustatytas pažeidimas; žala nėra atlyginama, jei ją sukėlė įvykiai ar aplinkybės, kurie nelaikomi Konvencijos pažeidimu, taip pat jei skundai dėl žalos pripažinti nepriimtinais. Teismas konstatuoja, jog pareiškėjai išties patyrė žalos, tačiau jos nenulėmė vien tik atsisakymas suteikti teisinę pagalbą. Atsižvelgdamas į tai, taip pat į aplinkybę, jog kitais požiūriais, išskyrus galimybę veiksmingai kreiptis į teismą, procesas buvo teisingas, Teismas atmeta pareiškėjų reikalavimą atlyginti turtinę žalą.

73. Kita vertus, Teismas mano, kad dėl šiame sprendime konstatuoto pažeidimo pareiškėjai turėjo patirti nerimą ir kančių. Vis dėlto jis mano, kad reikalaujama suma per didelė. Vertindamas teisingumo pagrindais, Teismas pareiškėjams priteisia 3 000 EUR neturtinei žalai atlyginti.

B. Išlaidos ir sąnaudos

74. Pareiškėjai taip pat reikalavo 1 250 EUR išlaidoms ir sąnaudoms, patirtoms bylinėjantis Teisme, atlyginti.

75. Vyriausybė ginčijo šį reikalavimą. Ji nurodė, kad pareiškėjai nusprendė už advokatų paslaugas mokėti dalimis ir dar nebuvo visiškai atsiskaitę, todėl šių išlaidų negalima laikyti faktiškai patirtomis.

76. Atsižvelgiant į Teismo praktiką, išlaidos ir sąnaudos pareiškėjui priteisiamos tik tuo atveju, jei nustatoma, kad jos buvo iš tikrųjų patirtos, būtinos ir pagrįsto dydžio. Nagrinėjamu atveju, atsižvelgdamas į turimus dokumentus ir pirmiau nurodytus kriterijus, Teismas mano, kad pagrįsta pareiškėjams priteisti 500 EUR bylinėjimosi Teisme išlaidoms padengti ir bet kokius šiai sumai taikytinus mokesčius.

C. Palūkanos

77. Teismas mano, kad nevykdant įsipareigojimų palūkanos turi būti skaičiuojamos pagal ribinę Europos Centrinio Banko skolinimo normą, pridedant tris procentus.

DĖL ŠIŲ PRIEŽASČIŲ TEISMAS VIENBALSIAI:

1. *Skelbia* peticiją priimtina.
2. *Nusprendžia*, kad buvo pažeista Konvencijos 6 straipsnio 1 dalis dėl pareiškėjams nesuteiktos teisinės pagalbos;
3. *Nusprendžia*, kad nebuvo pažeista Konvencijos 6 straipsnio 1 dalis dėl netinkamo pranešimo apie apeliacinės instancijos teismo posėdį;
4. *Nusprendžia*, kad nėra reikalo nagrinėti skundo pagal Konvencijos 14 straipsnį kartu su 6 straipsnio 1 dalimi.
5. *Nusprendžia*:
 - a) atsakovė valstybė per tris mėnesius nuo tos dienos, kai sprendimas taps galutinis pagal Konvencijos 44 straipsnio 2 dalį, turi pareiškėjams sumokėti toliau nurodytas sumas:
 - i) 3 000 EUR (tris tūkstančius eurų) ir bet kokius taikytinus mokesčius neturtinei žalai atlyginti;
 - ii) 500 EUR (penkis šimtus eurų) ir bet kokius taikytinus mokesčius išlaidoms ir sąnaudoms atlyginti;
 - b) nuo minėto trijų mėnesių termino pabaigos iki sprendimo įvykdymo dienos per įsipareigojimų nevykdymo laiką nuo minėtų sumų turės būti mokamos paprastosios palūkanos pagal ribinę Europos Centrinio Banko skolinimo normą, pridedant tris procentus.

6. *Atmeta* likusią pareiškėjo reikalavimo dėl teisingo atlyginimo dalį.

Surašyta anglų kalba ir paskelbta raštu 2016 m. lapkričio 8 d., vadovaujantis Teismo reglamento 77 taisyklės 2 ir 3 dalimis.

Marialena Tsirli
Kanclerė

András Sajó
Pirmininkas